

EDITOŘI:
IRWIN WILLIAM DEAN A. KOWALSKI

TEORIE VELKÉHO TŘESKU & FILOZOFIE

Teorie velkého třesku & filozofie

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.xyz.cz
www.albatrosmedia.cz

Dean A. Kowalski
Teorie velkého třesku & filozofie – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2016

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA a.s.

TEORIE VELKÉHO TŘESKU & FILOZOFIE

EDITOR: DEAN A. KOWALSKI

TEORIE VELKÉHO TŘESKU & FILOZOFIE

KÁMEN-NŮŽKY-PAPÍR, ARISTOTELES, LOCKE

Editor
DEAN A. KOWALSKI

OBSAH

Poděkování	11
Úvod: „Odkrývání tajemství“	15

ČÁST PRVNÍ

„VŠECHNO TO KDYSI ZAČALO JEDNOHO VLAHÉHO LETNÍHO VEČERA KDESI V ŘECKU“: ARISTOTELSKÉ SOUVISLOSTI

1	Aristoteles o Sheldonu Cooperovi: Řecký filozof versus dnešní vědátor	21
2	„Jsi naprd kámoš, naprd, naprd“: Aristotelské přátelství v Teorii velkého třesku	36
3	<i>Teorie velkého třesku</i> a používání či zneužívání moderních technologií	51

ČÁST DRUHÁ
„JE ŠPATNÉ, KDYŽ TOHO ROBOZABIJÁKA MILUJI?“:
ETIKA A CTNOSTI

4	Provinění z potěšení:
Je nemorální smát se Sheldonovi?	67
5	... je Wil Wheaton opravdu padouch?	81
6	Opravdu potřebujeme Dohodu spolubydlících?:
Potěšení, sebestřednost a ctnosti v Teorii velkého třesku	97

ČÁST TŘETÍ
„MOŽNÁ ŽE MYSLÍŠ NĚCO JINÉHO NEŽ JÁ, KDYŽ ŘEKNEŠ
„VĚDECKÉ“: VĚDA, VĚDÁTORSTVÍ A NÁBOŽENSTVÍ

7	Fyzika navážno v Teorii velkého třesku	117
8	Sheldon, Leonard a Leslie:
Tři tváře kvantové gravitace	130
9	Jedno paradigma jim všem vládne:
Vědátorství a Teorie velkého třesku	147
10	Cooperovské souvislosti:
Věda, náboženství a rodina	164

ČÁST ČTVRTÁ

„POTŘEBUJU RADU VE VĚCI SÉMIOTIKY“: JAZYK A VÝZNAM

11	Wittgenstein a jazykové hry v Teorii velkého třesku	183
12	„Chybnější tezi asi nenajdeš“: Sheldon, pravda a omyl	198
13	Cooperovská hádanka: Proboha, kdo tu koho toleruje?	212
14	Lživé rozpolcení	226

ČÁST PÁTÁ

„JISTÁ ZKUŠENOST, KTEROU JSEM NIKDY NECHÁPAL“: LIDSKÝ FAKTOR

15	Matky a synové Teorie velkého třesku	243
16	Penny, Sheldon a osobní růst díky odlišnostem	258
17	Dekonstrukce žen v Teorii velkého třesku: Mnohem víc než přítelkyně	270
	Seznam epizod	283
	O autorech	292
	Rejstřík	299

PODĚKOVÁNÍ

„Až se dostanu k psaní paměti, můžete očekávat obšírnou poznámku pod čarou, a možná i podepsaný autorský výtisk.“

– Dr. Sheldon Cooper, „*Fluktuace elektrického otvíráku na konzervy*“

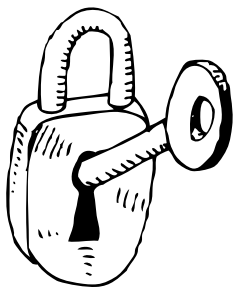
Chtěl bych poděkovat všem autorům, kteří přispěli do této knihy. S každým se mi spolupracovalo s radostí, někteří přetrpěli i obsáhlé výměny e-mailů a dodali mi několik návrhů svých kapitol. Nikdo z nich mě neoznačil za „diktátora“, i když jsem si možná někdy tuto Sheldonovu přezdívku zasloužil. Chtěl bych také poděkovat své ženě Patricii za to, že mi dovolila ponořit se do další knihy o filozofii a popkultuře. Její trpělivost byla přímo nezměrná. Také musím zmínit Nicholase a Cassie: i když tatínkovo „vědecké zkoumání“ často přerušovali, byli mi zároveň nesmírným zdrojem inspirace (a naučili se bezchybně používat zvolání *bazinga*). Inspiruje mě i drahý kolega a (dokonalý) přítel Joseph Foy.

Za mnohé vděčím i jednomu z autorů seriálu, Billu Irwinovi. Spolupracovat s ním na knize bylo jedním z mých profesních cílů a díky jeho velkorysosti se nám podařilo dosáhnout opravdové spolupráce. Štědře se se mnou dělil o svůj čas, entuziasmus i zna-

losti, aby tato kniha byla nejlepší, jaká být může. Celý tým z nakladatelství Wiley si vlastně zaslouží poděkování, a zejména Connie Santistebanová.

Při práci na této knize jsem si často vzpomněl na ty nekonečné hodiny, které jsme se sourozenci trávili u televize a smáli jsme se seriálům, jako je *Teorie velkého třesku*. Svoji knihu tedy věnuji právě jim a všem těm krásným vzpomínkám, které máme dodnes společné.

PRO AMBER, BETH A COREY

ÚVOD: „ODKRÝVÁNÍ TAJEMSTVÍ“

Dean A. Kowalski

Trvalo to skoro čtrnáct miliard let a teď konečně držíte v ruce výtisk knížky *Teorie velkého třesku a filozofie*. Ostatní návštěvníci v knihkupectví listují knížkami jako *Králíček Bernie má dva tatínky* nebo *Pískomila Jerryho šikanují kluci v autobuse*, já i vy však máme základní společenské dovednosti, které jim schází. Tihle blbečci si zřejmě koupí jinou knížku, vy ale ne. Vy si koupíte tuhle, protože sedíte u super stolu, to si pište! S paragonem v ruce poběžíte domů jako Flash, nasypete si do misky oblíbené křupinky (a zalijete je čtvrt sklenicí mléka) a usadíte se na *svoje* oblíbené místo na gauči.

Existuje spousta knih věnovaných matematice, vědě a historii. Některé knihy vám pomohou postavit zeď, nebo dokonce pyramidu. Existují dokonce i knihy, ve kterých se píše o neandrtálcích a jejich zacházení s nástroji, případně o slintajících autotrofních organismech. V této knize se píše o filozofii, nemusíte mít ale IQ 187, abyste jí rozuměli. Přísahám na krávu! Jak uvidíte, jedná se o filozofii v teorii a o legraci v praxi.

Filozofové se věnují „velkým otázkám“ o tom, co je „opravdu pravda“, jak bychom se měli chovat a zda vůbec něco víme. Filozofové mají tendenci se vracet k tomu, co o těchto velkých otázkách říkali velcí myslitelé minulosti. Tady je to ale trochu jinak. V této knize budete mít možnost zamyslet se nad tím, co by asi o Sheldonově životě říkal Aristoteles, proč by se Thomasi Hobbesovi zamlouvala Dohoda spolubydlících a na koho by Immanuel Kant pohlížel s hlubokým pohrdáním, protože splétá „nerozpлетitelnou síť lži“.

Některé filozofické knihy vysvětlují podstatu vědy a důvody, proč je tak důležité studovat přírodní zákonitosti, nepochopitelně ale vynechávají Darth Vaderovo speciální škrcení, vtipy o sférických kuřatech a umpa-lumpy. To nedává smysl! Málokdy se filozofické knihy zabírají tím, zda mohou geekové závislí na komiksech žít dobrým životem, nebo zda rozumí vědě natolik, aby dokázali strhnout masku přírody a pohlédnout tak Bohu do tváře. Ještě vzácnější jsou výzkumy toho, jak mohou společensky nemožní vědátoři zamilovaní do superhrdinů smysluplně komunikovat s praktickými krasavicemi z Indie nebo z Království koláčů. A neznám žádnou knihu, která by analyzovala, zda je Wil Wheaton opravdu padouch. Tato kniha je zázrak saturnálií!

Ne, neurázím vás v eskymáčetině. Pusťte se do čtení a sami zjistíte, o čem mluvím. Jak budete postupovat ve čtení své nové nejoblíbenější filozofické knihy, zjistíte, že i když se od sebe značně lišíme a někteří trpíme výstřednostmi hodnými Sheldona Coopera, nejsme jen náhodným shlukem atomů. Jsme lidé, nikdo z nás není dokonalý a všichni se snažíme s druhými navázat smysluplný vztah, i když to vědecky nedává úplně smysl. (Ne, Sheldone, tohle není sarkasmus – ani *ty* nemůžeš úplně uniknout nevysvětlitelné potřebě lidského kontaktu.)

Dobře, přiznávám, že některé věci tahle kniha nevyřeší. Nepomůže vám naklonovat si svého vlastního Leonarda Nimoye, postavit „Kvipkeovského kvipla“ ani vyhrát v soutěži Physics Bowl. Také se vám díky ní možná nepodaří sbalit ve vlaku Summer Glauovou nebo zapomenout na zradu, jakou spáchala stanice FOX, když zrušila seriál *Firefly*. Určitě se u ní ale zasmějete. Stejně důležité je také to, že vám pomůže začít rozplétat velké záhady života, zatímco se budete vyhřívat v uklidňujícím blikání vaší vlastní světélkující rybky.

Proč tedy váháte? Vytáhněte z kapsy tu bankovku, co jste si schovali do pevného zadečku Zelené lucerny, a pusťte se do čtení! Moment, málem bychom zapomněli na humanitní vědy. To, co vám z bankovky zbude, věnujte prosím národnímu fondu humanitních věd. Bazinga!

ČÁST PRVNÍ

„VŠECHNO TO KDYSI ZAČALO JEDNOHO
VLAHÉHO LETNÍHO VEČERA KDESI
V ŘECKU“: ARISTOTELSKÉ SOUVISLOSTI

1

ARISTOTELES O SHELDONU COOPEROVI: ŘECKÝ FILOZOF VERSUS DNEŠNÍ VĚDÁTOR

Greg Littmann

Pokud se mohu znovu vyjádřit,
doktor Sheldon Cooper vítězí na celé čáře.
– *Dr. Sheldon Cooper, „Triangulace bílého chřestu“*

Budete žít podle Sheldona Coopera? – Dobře se nad tím zamyslete, protože nemáte nárok se nerozhodnout. Čtrnáct miliard let po velkém třesku se evoluci konečně podařilo dospět k formě života, totiž lidskému druhu, kterému náleží možnost volby. Jak říká sám Sheldon v díle „Cooper–Hofstadterova polarizace“: „Musíme přijímat živiny, vylučovat odpad a vdechovat kyslík, abychom předešli odumírání buněk. Vše ostatní je nepovinné.“ Máme se věnovat tomu, že se pokusíme zjistit co nejvíc o světě, který nás obklopuje? Je v pořádku trávit ohromné množství času čtením komiksů nebo sledováním televize? Měli bychom

zanedbávat svůj společenský život, abychom měli více času na jiné věci? Vědátorská existence Sheldona Coopera je možná s ohledem na historii lidstva úplně novou cestou, ale otázku, jak bychom měli žít, si lidstvo klade odnepaměti.

V této kapitole se budeme věnovat otázce, jak bychom měli žít. Použijeme k tomu srovnání Sheldonova životního stylu s tím, jak vypadal ideál načrtnutý řeckým filozofem Aristotelem, což byl jeden z nevlivnějších myslitelů v historii lidstva. Když se na Sheldona podíváme z aristotelského hlediska, na první pohled nás překvapí, do jaké míry zapadá životní styl moderního vědátora Sheldona do antických představ o tom, jak správně žít. Cílem není brát Aristotela jako guru, jehož názory musí být bez výhrad přijímány, ale naopak vrhnout světlo na naši aktuální situaci a umožnit si tak zodpovědět tu nejdůležitější otázku: „Jak bychom měli žít?“ Než se ale pustíme do Aristotela, raději bychom měli začít jinou otázkou, a sice: „Jaké to je, žít jako Sheldon?“

ŽIVOT MYSLI

Bernadette: Sheldone, řekni mi, kdy ses naposledy vyspal?

Sheldon: Nevím, tak před dvěma třemi dny. To není důležité. Nepotřebuji spánek. Potřebuji odpovědi, a to okamžitě. Potřebuji určit, kde se v této bažině nevyvážených vzorečků skrývá ropucha pravdy.¹

Pokud se Sheldon něčím vymyká průměru, je to fakt, že svůj život věnuje téměř výhradně přemýšlení. Nejen že přemýšlení je jeho *práce*. I když zrovna nepracuje, odpočívá přemýšlením a ře-

¹ *Einsteinova aproximace.*

šením nejrůznějších hádanek. Představa, že by mohl přijít o své rozumové schopnosti, děsí Sheldona více než možnost, že by přišel o život. Když Amy v díle „Genialita uspávače hadů“ navrhone, že by si mohl vzpomínku na špatné studentské hodnocení vypálit z mozku laserem, odmítne to s odůvodněním, že „někomu ujede ruka a najednou se ocitnu na katedře konstrukčního inženýrství a budu si s Wolowitzem stavět ty jeho voloviny“.

Sheldon vlastně nemá ke svému tělu žádný vztah. Klidně by do něj zasáhl podobně, jako se mění vysloužilý stroj. V díle „Finanční alternativy“ se podělí o svoji naději, že vědci už brzy „vyvinou nějakou dostupnou technologii na zpevnění kostry adamantiem, jako to má Wolverine z X-Menů“. Klidně by se svého těla jednou provždy vzdal. V díle „Obohacení košťálovou zeleninou“ se těší na to, až „nastane singularita a člověk bude moci své vědomí přenést do stroje a dosáhnout nesmrtelnosti“. Navíc mu polichotí, když se dozví, že připomíná C3PO, a jedním z jeho snů je stát se myslícím satelitem na zemské oběžné dráze. Přirovnějme to k přístupu Raje – i když i Raj by svoje tělo bez váhání vyměnil za jiné, jeho snem je tělo stvořené ne pro přemýšlení, ale čistě pro fyzické potěšení. V díle „Expedice na monopol“ mudruje: „Moje náboženství nás učí, že pokud trpíme v tomhle životě, budeme v příštím odměněni. Tři měsíce na severním pólu se Sheldonem a příště se narodím jako vyvinutý miliardář s křídly.“

Sheldon se docela rád obejde bez tělesného potěšení. Je pravda, že kolem fyzických vjemů nadělá spoustu cirátů – jeho jídlo musí být připraveno naprosto specifickým způsobem, musí sedět na *svém* polštáři na *svém* místě na gauči. Přesto je pro něj ale jeho tělo spíše zdrojem neustálé nespokojenosti, rozhodně ne potěchy. Ani náhodou ho nezajímá sex. Jak pohrdavě zmiňuje v díle

„Knedlíčkový paradox“, sex je jenom o „nahotě, orgasmech a lidském kontaktu“. V díle „Cooper–Nowitzki teorém“ se Penny ptá Leonarda: „Na co je? Je na holky, na kluky, na maňásky?“ a Leonard přiznává: „Upřímně řečeno, došli jsme k závěru, že Sheldon není vůbec na nic.“ V tomto ohledu je Sheldon přesvědčen, že bychom všichni měli být jako on. V díle „Finanční alternativy“ říká o Leonardovi: „Mám teorii, že jeho mizerné soustředění [na práci] pramení z přehnané sexuální apetence.“ V Sheldonovi pouhé pomýšlení na cokoli sexuálního vyvolává takové pohrdání, že v díle „Feromonový zápach zoufalství“ následuje po nabídce, že se s Amy pomiluje, jeho tradiční pokřik: „Bazinga!“ Naproti tomu Leonard, Raj ani Howard hodnotu sexuálního potěšení nezpochybují. Howard dokonce považuje svůj zájem o sex za jednu ze svých základních charakterových vlastností. V díle „Zkáza mimoňoraje“ říká Penny Leonardovi: „To, kým jsi, z tebe dělají právě tvoje záliby.“ Howard je přeruší: „V tom případě jsem macatým popsím.“

ŘECKÝ FILOZOF A MODERNÍ VĚDÁTOR

Sheldon: Já jsem přece fyzik. Takže mám teoretické znalosti o celém vesmíru a o všem, co obsahuje.

Penny: Kdo jsou Radiohead?

Sheldon: Dobrá, tak jinak: mám znalosti o všem důležitém, co vesmír obsahuje.²

Má Sheldon pravdu ve svém přesvědčení, že lidská bytost má žít zejména duchem? Sokrates (470–399 př. n. l.), Platon (428 až 348 př. n. l.) i Aristoteles (384–322 př. n. l.) jsou trojicí největších sta-

² „Produktivní pracovní píseň.“

rořeckých filozofů a všichni zdůrazňovali převahu rozvoje intelektu nad tělesnými požitky. Totéž platilo o dalších významných filozofických školách, o cynicích, epikurejcích i o stoicích.

Aristoteles věřil, že smysl daného předmětu či osoby spočívá v jeho funkci. DVD přehrávač je nejlepším prostředkem pro přehrávání DVD, je to jeho funkce. Šroubovák je to nejlepší, co se dá použít, když potřebujete ze svého nahrávače TiVo odšroubovat zadní stěnu, abyste do něj nainstalovali větší hard disk. Účelem šroubováku je zkrátka šroubovat. Rybě jde nejlépe plavání, proto je její funkcí. Kůň nejlépe cválá, proto je cval funkcí koně.

Když se na věci podíváme z této perspektivy, nevypadá to, že by lidstvo bylo zrovna k něčemu užitečné. Když člověka porovnáme v jakékoli kategorii s tím nejschopnějším zvířetem, zjistíme, že lidé jsou pomalí, slabí, nešikovní a nevšímaví – kus čerstvého tučného masíčka na dvou zbytečných nožkách. To, co lidem jde docela dobře, je právě přemýšlení. Dokonce je jasné, že přemýšlení nám jde lépe než kterémukoli jinému živému tvorovi (alespoň dnes to tak vypadá). Naší funkcí je tedy přemýšlet, a život naplněný užitečným přemýšlením je tedy pro lidskou bytost to nejlepší. Aristoteles netvrdil, že nemáme cvičit, provozovat sex nebo se vzdát dalších tělesných aktivit. Když vezmeme v úvahu, co jsme za stvoření, nebylo by to praktické. Tělo je tu nicméně od toho, aby umožňovalo život strávený přemýšlením, a je to právě přemýšlení, které dodává lidské existenci smysl. Aristoteles napsal: „Nejlepší a nejpříjemnější každému jest to, co jest mu přirozeně vlastní. Tedy pro člověka jest to život podle rozumu, poněvadž to je nejvíc člověk.“³ Aristoteles byl samozřejmě přesvědčen, že *ideální* způsob bytí sestává *výhradně* z čistě intelektové aktivity a není ničím jiným než nepře-

³ Aristoteles, *Etika Nikomachova, kniha desátá*.

rušovaným přemítáním božské povahy.⁴ To nezní zas tak odlišné od Sheldonova snu být mechanickým satelitem, který si přemýšlí kdesi na oběžné dráze. Radí nám tedy Aristoteles, abychom se podobali Sheldonovi? Je tohle skutečně ten nejlepší způsob, jak žít? Rozmach geekovské kultury zatím aristotelští odborníci přecházeli téměř bez povšimnutí, protože vzhled a rozšíření bláznivých intelektuálů, jako jsou Sheldon, Leonard, Raj a Howard, dává vzniknout spoustě významných nových otázek v oboru aristotelského pojetí dobrého života. Geekové koneckonců svoji intelektovou kapacitu investují do velice podivných věcí.

Některé obsese geeků by Aristoteles jistě kvitoval s nadšením. Kladl například důraz na pozorování a vytváření teorií při poznávání vesmíru a napsal řadu prací výhradně se záměrem rozšířit svá pozorování a teorie o světě a vesmíru. Přispěl značnou měrou k poznání v mnoha oborech, například v biologii, botanice, logice, matematice a medicíně. Aristoteles byl jedním z nejlivnějších myslitelů historie a klidně si zaslouží označení otec vědy.

Aristoteles tvrdil, že rozdíl mezi vzdělavcem a nevzdělavcem je stejně ohromný jako rozdíl mezi živým a mrtvým člověkem.⁵ Sheldonův a Leonardův fyzikální výzkum i Rajova astronomie by na Aristotela udělaly ohromný dojem a na Howardovo jaksi podřadnější vzdělání bez doktorátu by nahlížel s úctou.

Dokonce by jistě schválil i řadu Sheldonových obsesivních koníčků, které by někomu méně zvědavému připadaly naprosto směšné. Debata „o vědeckých základech vesmírných letů na stříbrném surfu“ z „Kauzy Excelsior“ je například cvičením v aplikaci fyzikálních zákonů, i když s prazvláštní motivací. Přednášky

⁴ *Tamtéž.*

⁵ *Díogenés Laertios, Životy, názory a výroky proslulých filosofů, kniha jedenáctá.*

o vhodném spodním prádle pro středověké rytíře a o tom, co by asi říkalo středověké poprsí, kdyby se mohlo účastnit konverzace, jak je vidíme v „Teorii váčkovitého poklopce“, spoléhají na dokonalou znalost historických reálií, a té si Aristoteles velice cenil. Dokonce i rozsvěcení a zhasínání světla v Číně, provozované na dálku po internetu, jak je vidět v díle „Cooper–Hofstadterova polarizace“, je svého druhu vědeckým experimentem, který zkoumá možnosti moderních technologií. Hádky o tom, jestli může být Terminátor při cestování v čase součástí kauzální smyčky („Setkání s Terminátorem“), nebo zda je startrekovská teleportace de facto podmíněná smrtí teleportovaného („Jeruzalémská dualita“), jsou velmi skutečné a důležité filozofické otázky. Jenom používají příklady pocházející z popkultury. Řeční filozofové to ale dělali úplně stejně. Aristoteles například použil postavu Hektora z *Illiady* ve svých traktátech o odvaze, a Neptolema ze Sofoklovy hry *Filoktétés* jako vzor sebeovládání.

RADOSTI GEEKOVSKÉ EXISTENCE

Penny: Proboha, vždyť jste už dospělí chlapi! Jak jen můžete ztrácet čas s těmi vašimi hračkami a kostýmy a komiksy?⁶

Nutno přiznat, že některé Sheldonovy libůstky jsou zároveň intelektuálně náročné a zároveň zcela *triviální*. Sheldon má spoustu znalostí o poměrně bezvýznamných tématech. Kupříkladu je odborníkem na historii seriálu *X-Men* a má rozsáhlou slovní zásobu klingonštiny. Věnuje se těžkým skládačkám puzzle, které nemají žádnou implikaci v reálném životě, je mistrem třírozměrného

⁶ „Zkáza mimoňoráje.“

šachu, má rád historické dobrodružné počítačové hry jako *Zork*, a jak jsme viděli v „Hamburgerovém postulátu“, je schopen neskutečně pečlivě sestavit schéma bitvy u Gettysburgu z lahvi s kečupem a hořčicí, jen aby zjistil, co by se stalo, kdyby se na stranu Severu přidali Sauronovi skřeti a na stranu Jihu zase superhrdinové a indická božstva. Také určitě tráví víc než dost času rozvíjením strategií populárních počítačových her, jako je *World of Warcraft*, *Age of Conan* a karetní hře podobné populárním *Magic: The Gathering*, ovšem s prapodivným názvem *Tajemní válečníci z Ka'a*. Sheldon se vrhá na řešení problémů nijak nesouvisejících s realitou se stejným nadšením jako na problémy, které jsou skutečné. Velice důkladně například analyzuje, jak jedí zombie a jak se holí upíři („Úterý smažených nočků“), a řeší, jak Superman čistí svůj oblek, když se ušpiní („Hypotéza dárkových předmětů do koupele“).

Podobně vášnivé zaujetí chová Sheldon k umění, ale ne k tomu, které mívá mezi intelektuály tradičně úspěch. Je labužníkem a znalcem televizních programů – seriály *Battlestar Galactica*, *Pán času*, *Firefly*, *Star Gate* a *Star Trek* považuje za dokonalou formu umění a zábavy (což ovšem v žádném případě neplatí pro *Babylon 5!*). Filmy má rád natolik, že si nedokáže představit, že by na promítání *Dobyvatelů ztracené archy* dorazil se zpožděním a přišel tak o jednadvacet cenných sekund promítacího času. Raději oželí přítele, než aby se vzdal pravé rekvizity prstenu z tolkienovské trilogie *Pán Prstenů*. Ze světa umění chová největší vášeň pro literaturu, konkrétně pro komiksy. Pouhý pach komiksového sešitu ho přivádí k vytržení a sbírá veškeré upomínkové předměty související s jeho oblíbenými hrdiny; dokonce se za ně převléká. Aristoteles měl za to, že potěšení je prospěšné samo o sobě, musí jít ale o potěšení, které čerpáme z dostatečně hodnotné činnosti. Je taková nicotnost vůbec důstojným zaměstnáním inteligentní mysli?

Co ale dodává rozumové činnosti na váze? Pro Aristotela k tomu stačí pouze to, že rozumová činnost se věnuje fiktivnímu předmětu. Vždyť sám prohlásil, že „poezie... je filozofičtější a vyšší než dějepis: poezie totiž vyjadřuje univerzální pravdy, zatímco dějepis se věnuje konkrétním událostem.“⁷

Poezie je tedy filozofičtější a významnější než dějepis, protože dějepis se věnuje tomu, co se stalo, zatímco poezie zkoumá, co by se stát *mohlo* – její dopad je tedy mnohem univerzálnější. Ve své *Politice* Aristoteles zdůrazňuje zásadní význam poezie a literatury pro vzdělávání, a tomu, jak vypadá kvalitní umění, se dopodrobna věnoval v *Poetice*.⁸

Podle Aristotela slouží umění dvěma bohulibým cílům, kromě toho, že nám nabízí zábavu a potěšení: zaprvé, umění vzdělává. A zadruhé, umění nás činí lepšími. Umění vzdělává tím, že nám umožňuje zkoumat lidskou přirozenost a naučit se tak o sobě něčemu novému. Zkoumáním teoretických situací, například toho, co se stane, když čtyři přátelé touží po rekvizitě prstenu z *Pána Prstenu*, se o lidské povaze dozvíme více, než kdybychom pouze zkoumali skutečné příklady lidského chování. Divadlo nás povznáší, protože nám umožňuje ventilovat negativní emoce. Tragédie nás například zušlechťuje katarzí, díky níž můžeme procítit negativní emoce, strach a lítost nad fiktivními hrdiny. Hudba nás povznáší podobným způsobem: povznáší naše city a tím nám umožňuje se jich zbavit. A co komedie? O té psal Aristoteles také, druhá kniha *Poetiky*, ve které se komedií zabývá, se ale bohužel nedochovala. Budeme tedy muset i nadále sledovat *Teorii velkého třesku* a přemýšlet o tom bez Aristotelovy pomoci.

⁷ Aristoteles, *Poetika*, kniha devátá.

⁸ Aristoteles, *Politika*, kniha osmá.

ZÁBAVA GEEKŮ A SMYSL ŽIVOTA

Leonard: [Sheldon] chce vědět, jestli můžeme jít za kokoholi ze science fiction, fantasy...

Penny: Jasně.

Sheldon: A co z komiksů... anime... z televize, filmů, dračího doupětě, manga, za řecká božstva, římská božstva, severská božstva?⁹

Dokonce i Sheldon uznává, že jeho oblíbené umělecké žánry mají pochybnou vzdělávací hodnotu. Při sledování *Battlestar Galaktiky* či *Star Treku* se toho o vědě moc nedozvíme, natož z nevěrohodných pohádek *Hvězdných válek* nebo *Pána času*. Stejně tak je nepravděpodobné, že by někdo lépe pochopil vědecké záležitosti čtením komiksů o Batmanovi, Flashovi, Zelené lucerně, Hulkovi či X-Menech. Mohly by nás tyto formy umění místo toho povznést stran naší *lidskosti*, jak to chce Aristoteles? Možná by mohly něco naučit Sheldona – vzhledem k tomu, jak málo má s lidmi společného, to ale neodpovídá na otázku, co bychom měli dělat *my*. Je správné, abychom si orazili *my*, lehli si na gauč a pustili se do čtení „obrázkové knížky“ o chlapíkovi, který v kostýmu superhrdiny bojuje proti zločinu a používá k tomu prapodivné nadpřirozené schopnosti, nebo je to plýtvání naším potenciálem? Abych byl upřímný, nemyslím si, že ze Sheldonových oblíbených žánrů se toho o lidské povaze dozvíme zrovna moc – zejména vezmeme-li v úvahu, že na rozdíl od Aristotela máme k dispozici spoustu naučných knih o psychologii a kultuře.

Na druhou stranu, rozvíjení představivosti se může nadmíru hodit jako duševní potrava. Jak víme, Sheldon používá nástroje typu *Silver Surfera*, *Terminátora* a *Star Treku* jako inspiraci pro otázky

⁹ „Paradigma Pána Prstenů.“

o fyzice, povaze času, kauzalitě a osobní identitě. Podobné představy, často právě *díky* vysoce nepravděpodobným situacím, které v nich nastávají, se mohou při zkoumání podobných problémů nadmíru hodit, a to samé platí o otázkách stran lidské přirozenosti, morálky, nebo... vlastně čehokoli dalšího. Dokonce i tato kniha, kterou držíte v ruce, kniha s názvem *Teorie velkého třesku a filozofie*, se věnuje analýze fiktivního světa seriálu *Teorie velkého třesku*, aby prozkoumala důležité filozofické otázky – otázky typu: Jaký způsob existence je pro lidskou bytost nejlepší? Knihy, jako je ta naše, se věnují hlubokým filozofickým otázkám tak, že je dávají do souvislosti se superhrdiny a jejich superprotivníky, s počítačovými hrami, jako je *World of Warcraft*, se science fiction seriály, jako je *Battlestar Galactica*, *Pán času* a *Star Trek*, a fantasy knihami, jako je *Pán Prstenů*. Pokud Aristoteles zastával názor, že poezie je filozofičtější než dějepis, protože nám umožňuje zkoumat hypotetičtější situace, pak je možné, že ta nejmimoštější literatura je nejfilozofičtější – může v ní totiž vzniknout největší škála hypotetických situací. Musíme si tedy položit jinou otázku – nesmíme se ptát, zda je v pořádku orazit si trochu s obrázkovou knížkou, sci-fi filmem nebo počítačovou hrou, ale máme se spíše soustředit na to, zda budeme jen pasivními příjemci umění, nebo zda ho dokážeme *využít* k tomu, abychom se zamysleli nad povahou lidské rasy a nad podstatou vesmíru.

A co tedy umění jako zdroj katarze? Zdálo by se pravděpodobné, že Sheldonovy oblíbené formy zábavy by tomuto účelu mohly sloužit ze všech forem umění nejlíp. Sheldonovy oblíbené žánry by se daly shrnout pod hlavičku „úžasných dobrodružství“. I když se rýpe v každickém detailu důvěryhodnosti, svoji rýpavost dokáže odložit, aby si užil vzrušující dílo fikce. Komu vadí, že prsten Zelené lucerny nedává fyzikálně žádný smysl? Sheldon rád přehlédně jeho nesmyslnost, aby si mohl užít pohled na člověka, který dokáže po-

mocí prstenu bojovat proti nekonečnému zástupu nadpřirozených zloduchů. Pokud nám tragédie umožňuje vyrovnat se se svým strachem tím, že ho prožijeme místo druhých, pak nás dobrodružství dokáže osvobodit jak od strachu, tak i od nedočkavého vzrušení. Když nás totiž dobrodružný příběh dostatečně zaujme, při rozuzlení nás zaplaví pocit úlevy a zbaví nás napětí, které nosíme na bedrech.

Vzhledem k tomu, že Aristoteles umění uznává díky jeho vzdělávacímu a povznášejícímu potenciálu, nejspíš by mu jak Sheldonovo umění, tak i jeho hry připadaly v pořádku. Při obhajobě důležitosti hudby pro vzdělávání Aristoteles jasně říká: „Je zjevné... že existují odvětví učení a vzdělání, které musíme nahlížet pouze s ohledem na potěšení, které nám přináší přemýšlení, a musíme si jich vážit pro ně samotné.“¹⁰ Jestliže si Sheldon hraním počítačových her cvičí své intelektuální svalstvo a umění mu poskytuje náměty k přemýšlení a emoční katarzi, tak by snad Aristoteles mohl uznat, že obojí má svůj smysl, i když se často zaobírají naprosto bezvýznamnými tématy – například tím, zda imaginární hobit zvládne hodit imaginární prsten do imaginárního jícnu sopky.

ZKOUŠKA NERDOVSTVÍ

Will Wheaton: Nevíš, co se mu stalo?

Stuart: Každý na to má jinou teorii.¹¹

Dost už tedy intelektuálních aktivit, kterými se Sheldon zaobírá. Co by ale Aristoteles řekl těm aktivitám, které Sheldona nezajímají? Navzdory svým obrovským znalostem historie a ten-

¹⁰ Aristoteles, *Politika*, kniha osmá.

¹¹ „Korolár hrůzostrašné polevy“

denci k filozofování Sheldon pohrdá humanitními vědami. Jeho pohrdání je dokonce tak obrovské, že v díle „Úterý smažených nočků“ si dá velkou práci, aby získal značnou finanční dotaci pro katedru fyziky, a to z jediného důvodu – jinak by celá částka připadla *humanitním vědám*. Amy ho děsí pomyslením na „miliony dolarů vyhozené za básníky, literární teoretiky a studenty gender studies“. Naproti tomu Aristoteles si básníků hluboce vážil, napsal řadu děl o literární teorii a uvažoval i o povaze mužství a ženství. Aristoteles totiž považoval studium lidské povahy, kultury a politiky za stejně významné jako studium přírodních věd.

Proti Sheldonovi mluví navíc v Aristotelových očích také fakt, že Sheldon postrádá povahové ctnosti, které Aristoteles považoval za nezbytnou podmínku pro dobrý život. Na Sheldonovu obranu musíme ovšem říci, že mu ctnost nechybí tak docela. Tvrdě pracuje na tom, aby, jak se praví v „Úterý smažených nočků“, poodkryl masku přírody a pohlédl tak do tváře Boha. Co se týče fyzického potěšení, tak si Sheldon zachovává uměřenost – necpe se jídlem, neopíjí se, dokonce nepije ani kávu. Nemá ani problém půjčit potřebnému peníze, jak Penny zjistí v díle „Finanční alternativy“. Na druhou stranu je ale Sheldon výjimečně arogantní, a to do té míry, že v díle „Kybersexuální deviace“ Raj prohlásí: „Kdybys byl superhrdina, jmenoval by ses Kapitán Arogant. A víš, jakou bys měl superschopnost? Aroganci!“ Sheldon zmužilost postrádá do takové míry, že i sebemenší zkouška odolnosti je pro něj nesnesitelná. *Musí* sedět na přesně určeném místě na gauči, v místě, které je přesným průsečíkem té správné teploty a úhlu pro sledování televize. Tváří v tvář umělecké velikosti je Sheldon tak zbrklý, že – jak víme z dílu „Kauza Excelsior“ – má soudem zakázáno přibližovat se jak k Leonardu Nimoyovi, tak i ke Stanu Leeovi. Nejnapadnější ze všeho je ale Sheldonův nesmírný egocentrismus. Je tak sobecký, že v díle

„Korolár hrůzostrašné polevy“ nedá Leonardovi ani ubrousek, ač má sám čtyři, je tak sebestředný, že v díle „Cooper–Hofstadterova polarizace“ raději Leonardovi upře možnost představit jejich společný výzkum, než aby ho nechal ho představit bez něj – ačkoli sám nemá *nikdy* v úmyslu ho prezentovat na veřejnosti.

Aristoteles věřil, že přátelství je klíčem k tomu, aby lidstvo mohlo vzkvétat. Sheldon má ale s přátelstvím zjevný problém. V „Hamburgerovém postulátu“ například Leonardovi sdělí, že ho jeho vztahové problémy nezajímají. Podobně v „Paradigmatu zkažené ryby“ Leonard Sheldonovi vyčítá, že ho vůbec nebrání – „Jak tu můžeš jen tak sedět a nechat je, aby mě špehovali?“ Sheldon odpovídá: „Jsou chytří, Leonarde. Využili můj absolutní nezájem o to, co děláš.“¹²

ARISTOTELSKO-COOPEROVSKÉ ZHODNOCENÍ

Sheldon: Proč pláčeš?

Penny: Protože jsem blbá.

Sheldon: To není důvod k pláči. Člověk pláče, protože je smutný. Já pláču, protože ostatní jsou hloupí a z toho je mi smutno.¹³

Je tedy jasné, že Aristoteles by Sheldonovi udělil nejednoznačné hodnocení. Asi by jeho život nehodnotil tak pozitivně, jak jej hodnotí sám Sheldon, ale ani by nesdílel stanovisko většinové společnosti, která na Sheldona pohlíží jako na podivínského outsidera, jenž je natolik pohlcen různými bezvýznamnými maličkostmi, že není schopen

¹² *Hlubší analýzu vztahů v Teorii velkého třesku naleznete ve 2. kapitole této knihy. Pro nearistotelské zhodnocení vztahu mezi Sheldonem a Penny pak doporučujeme 16. kapitolu této knihy.*

¹³ *„Experiment Gorila.“*

dospět a začít vést normální život. Pozoruhodné je spíš to, do jaké míry se Sheldonovi *daří* žít podle aristotelského vidění světa.

Všem nám je jasné, že Sheldon je v mnoha směrech naprosto dysfunkčním jedincem, a pokud by byl v aristotelském vidění světa hodnocený jako vtělení toho nejlepšího, co lidská rasa dokázala stvořit, znamenalo by to, že je něco špatně. Na druhou stranu by ale Aristoteles dokázal ocenit, že Sheldon rozumí určitým věcem, kterým jiní lidé nerozumí. Sheldonovi více záleží na pochopení vesmíru než na hromadění peněz. Sheldon si uvědomuje, že nejcennějším statkem na tomto světě je náš vlastní rozum, a že když rozum nerozvíjíme, lidský život postrádá smysl. Sheldon se do světa intelektu neutíká z masochismu či proto, že by trpěl puritánskou touhou potlačit potřeby těla. Místo toho se k přemýšlení uchyluje se zvědavostí a potěšením, protože ví, jaké naplnění intelektuální život přináší. Dokonce i jeho nejpodivnější radosti vždy zahrnují prvek procvičení intelektu, a často zahrnují i úvahy o významných otázkách skutečného světa.

Zdá se tedy, že moderní geek by se měl utěšovat tím, do jaké míry by nejspíš Aristoteles ocenil život Sheldona Coopera. Geekovství je novým společenským fenoménem a stejně jako jiné novinky dnešní společnosti je na něj z mnoha stran nahlíženo podezíravě a s výsměchem. Možná ale, že navzdory veškeré pompéznosti, pedantství a obsesivním libůstkám, kterými kultura geeků oplývá, má i své pozitivní stránky. Možná dokonce umělecké formy a počítačové hry, jež geekové tolik milují, mohou sloužit i něčemu užitečnému. Určitě bychom přeháněli, kdybychom tvrdili, že vzestup dnešního geeka je naplněním aristotelské představy o člověku myslí. Na druhou stranu lze chovat důvodné podezření, že jedna z největších osobností filozofie by tento nový směr lidského snažení nesmetla šmahem ze stolu.

2

„JSI NAPRD KÁMOŠ, NAPRD, NAPRD“: ARISTOTELSKÉ PŘÁTELSTVÍ V TEORII VELKÉHO TŘESKU

Dean A. Kowalski

Proč by si měli filozofové lámat hlavu něčím tak jednoznačným, jako je přátelství? Zdálo by se, že víme docela dobře, co to přátelství je, jak ho poznat a jak posoudit jeho cenu. V *Teorii velkého třesku* se například zdá jasné, že Sheldon, Leonard a Raj se zachovávají jako skuteční přátelé, když celou noc nejdou spát a místo toho pomáhají Howardovi opravit a lépe navrhnout záchod pro potřeby vesmírné stanice, kde není gravitace. Zdá se stejně jasné, že Leonard, Howard a Raj se nezachovávají jako příliš dobří přátelé, když utečou na promítací maraton *Planety opic* místo toho, aby se postarali o nemocného Sheldona. (Na druhou stranu, jak by zněla písnička *Kotátko, robátko*, kdyby ho místo Penny zpíval Wolowitz?)

Jaký to má význam, když Amy Farrah Fowlerová prohlásí, že jsou s Penny „nejlepší kámošky“? Existují různé druhy přátelství?

A jaké přátelství je vůbec nejlepší? Když se vrátíme k filozofii, tak třeba právě Aristoteles (384–322 př. n. l.) se o povahu přátelství zajímal dost intenzivně. V této kapitole se tedy podíváme na *Teorii velkého třesku* tak, abychom zjistili více o Aristotelově náhledu na přátelství a pochopili jeho názor, že skuteční „nejlepší přátelé“ jsou velká vzácnost.

„MÁŠ NĚJAKÉ KNIHY O TOM, JAK SE SPŘÁTELIT?“

Aristoteles o přátelství psal v osmé a deváté knize své *Etiky Nikomachovy*. Je přesvědčen, že pro lidskou povahu je přátelství přirozeností, a říká: „Bez přátel nikdo nechce žít, i kdyby všechny ostatní jeho potřeby byly naplněny.“¹⁴ To platí i pro takové podiviny, jako je Sheldon. Například je mu zřejmě velice příjemné trávit čas s Beverly Hofstadterovou, ačkoli jinak mu není příjemné trávit čas vlastně s nikým.

Podle Aristotela má přátelství hodnotu nejen samo o sobě, kromě toho přináší pozitiva i samotným přátelům. Pro boháče jsou přátelé zárukou uchování prosperity, pro chudé jsou zase přátelé útěchou, když už jim nepřinášejí hmotné výhody. Mladým přátelství svědčí, protože jim brání chybovat, a starým zase prospívá, že se o ně má kdo postarat a pomoci jim v tom, na co už jim nestačí síly. Lidem na vrcholku sil přátelství pomáhá stát se lepším člověkem. Dobří a spravedliví lidé přátelství potřebují, dobří přátelé se ale nemusí navzájem soudit. (Zažili jste někdy, že by se superhrdinové dohadovali o tom, kdo vynese odpadky?)

Aristoteles přátelství definuje jako vzájemnou náklonnost a starost o druhého. „Aby byli považováni za přátele, musí si vzájemně

¹⁴ Aristoteles, *Etika Nikomachova*, 1155a5–1155a6.

přinášet dobrou vůli a přát jeden druhému jen to nejlepší.“¹⁵ Ať má tedy Sheldon svoji zelenou lucernu ze *Zelené lucerny* seberaději, ať už mu dodává sebevětší pocit bezpečí a ať mu (bezděky) klidně pomáhá balit holky, nemůže být jeho přítelem. Koneckonců je to přece neživý předmět. Z Aristotelova úhlu pohledu je navíc jasné, že Penny a Amy Farrah Fowlerová nemohou být „nejlepšími kámoškami,“ právě proto, že když to Amy prohlásí, Penny do té chvíle ani netušila, že jsou kamarádkami – měla totiž číst Amyin blog, kde by se to dozvěděla.

Dokonce i v případech, kde jsou Aristotelovy základní podmínky pro přátelství splněny, mohou být důvody pro projevování vzájemné náklonnosti a starosti o druhého velice různé. Aristoteles věřil, že existují tři druhy přátelství, které korespondují se třemi základními důvody, proč si s někým vzájemně projevovat náklonnost. První důvod je založen na potěšení a na vyhledávání potěšení, druhý je založen na prospěchu a na tom, co je prospěšné. Aristoteles nespatoval nic špatného na tom, když je motivací pro přátelství buď potěcha, nebo prospěch, ale odděloval je od třetí, nejvyšší formy přátelství, totiž od dokonalého přátelství. Takové přátelství vzniká, pokud starost o druhého není vedena zistnými důvody, ale vzniká pro sebe samu. Jak říká Aristoteles: „Ti, kteří svým přátelům přejí dobré pro ně samotné, jsou těmi nejoprávněnějšími přáteli.“¹⁶

„NAPADLO TĚ NĚKDY ZKUSIT SI NAJÍT PŘÁTELE TAK, ŽE... BUDEŠ MILÝ?“

Přátelství založená na potěšení se uzavírají a přetrvávají právě proto, že přinášejí určitou zábavu a potěšení. Na podobných

¹⁵ Aristoteles, *Etika Nikomachova*, 1156a3–1156a5.

¹⁶ Aristoteles, *Etika Nikomachova*, 1156b9–1156b10.

vztazích ale není nic vypočítavého – všechny strany jsou si vědomy společného cíle, totiž užít si něco příjemného. Přátelství našich čtyř mladých vědců má často právě tuto podobu. Jejich pravidelné středeční večery s *Halo* a paintballové víkendy jsou tím nejlepším příkladem. První příklad poukazuje na jejich sdílenou lásku k technologiím a k videohram, druhý příklad zase umožňuje vyžití v přírodě a odkazuje na vášně pro hry na hrdiny (a Sheldonovi poskytuje příležitost obléknout se do kontextově vhodného a historicky naprosto věrného kostýmu).

Proč tedy Aristoteles považoval přátelství pro potěchu za nižší formu náklonnosti? Neviděl na nich nic špatného a nevěřil ani, že by mělo dokonalé přátelství postrádat příjemné společné zážitky. Pro svůj názor měl dvě odůvodnění.

Zaprvé, byl přesvědčen, zřejmě správně, že přátelství pro potěchu většinou dlouho nevydrží. Jakmile je po legraci a zábavu vystřídá něco méně příjemného, většinou jdeme dál. Aristoteles věřil, že to je typické pro spoustu mladých lidí: „Přátelství mladíků se soustředí k potěšení. Žijí totiž pod nadvládou emocí a nade vše touží po tom, co jim je příjemné a co je pro ně bezprostředně dosažitelné.“¹⁷ To vysvětluje, proč se v díle „Fotbalový klam“ Raj tak hrozně naštvne na Howarda, když v parku pouští draky. Bez ohledu na popáleniny od nitě se Howard uvolí být Rajovým partnerem ve dvojici, a drakům sláva, Howard dobře ví, co je v sázce: když prohrají, Raj bude muset odevzdat svého vzácného bojového draka Patanga, kterého mu bratr poslal až z Nového Dillí. Když Raj zavelí, že nastal čas na manévr zvaný nůžky, Howard se místo toho rozběhne za jakousi běžkyní. Raj zaječí: „Co to děláš? Nůžky sám neudělám!“

¹⁷ Aristoteles, *Etika Nikomachova*, 1156a32–1156a33.

V autě cestou domů je Raj dobřela rozžhavený vzteky. Howard se snaží bránit: „Co jsem měl dělat? Vyslala na mě vyzývavej pohled.“ Raj ho přeruší: „Ta vyslala tak nanejvýš pohled ‚jsi naprd‘. Děláš to vždycky. Vykašleš se na mě kvůli holce, u který nemáš šanci.“ Howard trvá na svém: „Samozřejmě že jsem u ní měl šanci!“ Raj: „U ženy, kterou jsi pronásledoval přes park? To nebyla šance, to byl zločin.“ Později se u Raje doma Howard pokusí omluvit, ovšem tím, že Rajovi koupí růžového draka s Hello Kitty. Raj je vytočený a prohlásí: „Ty to prostě nechápeš, co? Tím, že mi koupíš něco hezkého, se náš problém nevyřeší.“ Howard konečně přiznává: „Podívej, uznávám, že ne vždy jsem byl tak dobrý kamarád, jaký bych měl být.“ Raj i Howard totiž oba dobře vědí, že takové chování se pro skutečné přátele nehodí.

Příčina Rajova hněvu na Howarda dobře nastiňuje Aristotelův druhý argument, který snižuje přátelství založená na prospěchu. Přátelé z prospěchu, tvrdí totiž, jsou přáteli proto, co je příjemné *jim samotným*, nikoli druhým.¹⁸ Opravdový přítel se na vás nevykašle v obchodě s elektronikou, aby dělal oči na holku, která pracuje ve stánku s hot dogy, hlavně když je tam proto, aby pomohl najít telefon s velkými písmenky na displeji, které by přečetla i *jeho* máma. To, že Howard je kdykoli ochoten se na Raje vykašlat i kvůli sebeslabší naději, že sbalí nějakou dívku, vypovídá o mnohém. Raje má rád a rád s ním tráví čas, stará se ale především o sebe. Skutečný kamarád by nebyl schopen bez sebemenšího zaváhání upřednostnit svůj vlastní zájem před tím vaším.¹⁹

¹⁸ Aristoteles, *Etika Nikomachova*, 1156a15–1156a17.

¹⁹ *Zdá se, že Aristoteles má Howarda přečteného: „Mladí lidé jsou romantičtí... proto se rychle zamilují a cit je zase přejde za jediný den.“ (Aristoteles, Etika Nikomachova, 1156a35–1156a36).*

„KRIPKE! CO BYS ŘEKL NA TO, KDYBYCHOM SE SPŘÁTELILI?“

Přátelství založené na prospěchu se uzavírají a udržují proto, že přinášejí užitek, že z nich můžeme nějakým způsobem těžit. Cíl je v tomto případě praktičtější nebo pragmatičtější než čisté potěšení. Aristoteles píše: „Ti, kteří sledují prospěch... někdy... neshledávají druhého příjemným; nestojí tedy tolik o společnost, pokud pro ně není přátelství prospěšným – jeden druhému přinášejí potěšení jen do té míry, že v sobě navzájem vzbuzují naději na něco dobrého, co ze vztahu vzejde.“²⁰ Opět na tom není nic prospěchářského. Jde jen o to, že hlavní motivací pro udržování takového přátelství je to, že všechny participující strany na něm nějakým způsobem vydělají.

Možná že tato podoba přátelství nejlépe vysvětluje, proč celá skupina tak často objednává společně jídlo. Možná to vyjde levněji, než kdyby si každý objednal sám. Kromě toho jim odpadne povinnost vařit a nemusí večeret o samotě. (Takhle musí Raj jíst svoje smažené kuře ve stoje u dřezu jen jednou za rok.) Sheldonův vztah s Leonardem je užitkový například v tom ohledu, že Leonard pravidelně vozí Sheldona do práce. Sheldon neřídí a Leonard na oplátku zřejmě ušetří trochu peněz tím, že Sheldona svezí. Jejich vztah byl navíc na užitkovosti založený od samého začátku. Leonard a Sheldon spolu začali bydlet proto, že Leonard hledal nějaký příjemný byt a Sheldon si nemohl dovolit platit nájem sám. Také to vysvětluje, proč se se Sheldonem začali kamarádit Raj a Howard – rádi totiž tráví čas s Leonardem, jenže ten bydlí právě se Sheldonem.

A proč považoval užitková přátelství za nižší podobu přátelství Aristoteles? Jeho uvažování bylo podobné tomu, co říkal

²⁰ Aristoteles, *Etika Nikomachova*, 1156a27–1156a30.

o přátelství založeném na potěšení. Nevidí na takovém vztahu nic špatného a nevěří ani, že by dokonalé přátelství muselo být prosté pragmatického prospěchu. Svůj názor opět zakládá na dvou povědomých argumentech.

Zprvė tvrdí, že „užitek není stálý a neustále se proměňuje“.²¹ Přesně z tohoto důvodu lze usoudit, že ani tato přátelství nemají tendenci přetrvat. Jakmile je naplněn pragmatický účel takového vztahu, zaniká i přátelství. Nejlepším uvedením do přátelství založených na prospěchu je Sheldonovo rozhodnutí sprátelit se s Barrym Kripkem v díle „Algoritmus přátelství“. (Znáte ho, ten chlapík, co šišlá? Když se poprvé seznámil s Penny, prohlásil: „Nemáš moc sexy jméno. Budu ti víkat Uoxana, jo? Jé, závitky!“)

Kripke je také zaměstnancem katedry fyziky na univerzitě, ale schází mu i ty základní společenské dovednosti, které Sheldon, Leonard, Raj a Howard považují za samozřejmé (zkuste si to představit). Ve skutečnosti je bytostně nesympatický. Stačí si vzpomenout na jeho kousavou poznámku, kterou kdysi při obědě pronesl na Leonardovu adresu: „Čtvť jsem o tvým expeuimentu s uozkladem puotonů. Dvacet tisíc pokusů a žádný statisticky významný výsuedky. – Impozantní!“ Howard Leonarda uklidňuje: „Prosím tě, nech to plavat. Je to jen Kripke.“ Raj přizvukuje: „Ano, je to kardinální blb.“ Howard to ještě doplní: „A to je i důvod, proč jí sám a nesedí u super stolu.“ Raj souhlasí. „To si piš.“

Přes to přese všechno ale Sheldon potřebuje získat přístup k počítači, na kterém lze provést určité výpočty, a přístup kontroluje právě Kripke. Leonard Sheldonovi přeje hodně štěstí, protože Kripke údajně pouští k počítači jen svoje kamarády. Ačkoli Sheldon Kripkeho nemá ani trochu v lásce, rychle dospěje k jasnému

²¹ *Aristoteles, Etika Nikomachova, 1156a23.*

závěru: „Řešení se nabízí – spřátelním se s ním.“ Kripke samozřejmě vůbec nemá zájem se Sheldonem „kamauádit“. Je úplně jasné, co si od tohoto přátelství slibuje Sheldon, pro Kripkeho to ale žádné výhody nepřináší. Sheldon se zuby nehty snaží najít něco, co mají společného, například teplé nápoje, různé oddechové činnosti a opice. Kripke kontruje ježděním na koni, plaváním a břichomluvectvím. Nakonec se shodnou na jedné činnosti, proti které mají oba relativně nejméně námitek, totiž na horolezectví – Sheldon se nicméně bojí výšek, pádů, a zejména obojího dohromady.

Když se Sheldon postaví pod umělou lezeckou stěnu, podívá se vzhůru a uzná, že stěna vypadá mnohem monolitičtěji než doma na laptopu. Pak se rozhlédne v očekávání „hominidů, kteří používají kosti jako zbraně“. Kripke vycítí Sheldonův neklid a zeptá se ho: „Coopere, ty máš stuach z výšek?“ Sheldon se ho snaží ignorovat, ale přece jen odpovídá: „Jaká je minimální výška, které musím dosáhnout, abych tím stmelil naše nové přátelství?“ Kripke ho provokuje: „No tak, děuj se tu osuavy nauozenin. Po tomhue uezou mauý děti.“ (Možná maličcí hominidi.)

Sheldon se pustí vzhůru, zasekne se a omdlí (potom, co se trošku počůrá). Je ironií osudu, že teprve posléze Sheldon zjistí, že nad tím, kdo má přístup k osudnému počítači, nemá Kripke žádnou moc. Protože Sheldon Kripkeho nemá ani trochu rád, jediný cíl tohoto účelového přátelství zůstane nenaplněn a Sheldon dospěje k závěru, že „celé úsilí bylo jenom lekcí o zbytečnosti“. Sheldonovo zinscenované (a zbytečné) cvičení dobře odhaluje Aristotelův druhý argument, proč hodnotí užitková přátelství jako méně hodnotná. Hlavním cílem vztahu tu totiž není druhý člověk, ale to, co si ze vztahu odnesete vy sami. Jak si uvědomuje většina lidí, spřátelit se s někým čistě kvůli prospěchu, byť vás obou, je přinejlepším falešné. Zvažte jen koncept „přatelství s bonusy“. Vypadá to

jako dobrý nápad, a Howard i Leslie Winkleová by jistě souhlasili. Přesto ale soucítíme s Howardem, když Leslie vztah ukončí, protože on doufal, že se z toho vyvine „něco vážnějšího“. To něco je právě hlubší, více naplňující vztah. Howardovy naděje nás vedou ke třetímu druhu přátelství podle Aristotela.

„ABYSTE SE SPŘÁTELILI... MUSÍTE SE O DRUHÉHO ZAJÍMAT“

Aristoteles byl přesvědčen, že v nejlepších přátelstvích jde o víc než jen o potěšení či prospěch. Skutečné přátelství, které nazýval „dokonalým přátelstvím“, je vztahem mezi dvěma (morálně) dobrými lidmi, kteří vzájemně oceňují dobrý charakter druhého a oba touží po tom, zachovávat a pěstovat ctnosti u druhého čistě proto, že je to dobré. Skutečné přátelství může nastat jen mezi rovnými – vztah, ve kterém jeden člověk vysoce převyšuje druhého, bude mít do značné míry otcovské rysy. Jak říká Aristoteles: „Dokonalé přátelství vzniká mezi těmi, kdož jsou dobří a nesou podobné ctnosti. Ti si totiž vzájemně přejí jen to dobré, a jsou sami o sobě dobrými.“²² (Něco jako Kirk a Spock ze *Star Treku*).

Na rozdíl od vztahů založených na potěšení či prospěchu musí skutečné přátelství zahrnovat i opravdovou starost o to, aby se druhému dařilo dobře, a nesmí být vedeno jen egoistickou motivací vlastního prospěchu. Samozřejmě to neznamená, že bychom neměli brát v potaz, jak přátelství zasahuje do našich vlastních zájmů – Aristoteles rozhodně nepropaguje otročení druhým ani extrémní sebeobětování. Jeho myšlenka je jednoduchá – starost o druhého máme proto, že nám záleží na tom, aby se mu dařilo,

²² Aristoteles, *Etika Nikomachova*, 1156b7–1156b9.

a to bez ohledu na potenciální vlastní prospěch. (Tedy pravý *opak* Davida Underhilla a Penny). Aristoteles byl přesto přesvědčen, že opravdová přátelství přinášejí všem zúčastněným užitek. V tomto smyslu jsou takové vztahy ideální kombinací toho, co je prospěšné pro nás samotné, i altruismu, a jako takové jsou dokonalým povzbuzením morální motivace.

Pro Aristotela je tedy nejvyšší forma přátelství vztahem mezi lidmi stejně kvalitního charakteru, kteří sdílejí podobné ctnosti, a tyto ctnosti se vzájemnou interakcí ještě rozvíjejí. Podobná přátelství jsou vzácná, ale když už nastávají, je to díky tomu, že přátelé tráví hodně času společně a dokáží si tak vybudovat vzájemnou důvěru. Jejich vztah je upevňován společnými aktivitami, které posilují jejich ctnosti, a to k prospěchu druhého jedince i jejich samotného vztahu. To všechno se děje v zásadě kvůli druhému, ne ze zistných důvodů, ačkoli zájmy přátel jsou si vzájemně natolik blízké, že není snadné je od sebe oddělit. Skutečné přátelství dává vzniknout jakémusi druhému já, vyroste nám díky němu skutečný partner.²³

„TO ZNÍ NAPROSTO ŠÍLENĚ“

Aristotelova představa o skutečném přátelství zní sice vznešeně, možná je ale příliš idealistická. Pojdme se podívat, jestli něco podobného existuje i v *Teorii velkého třesku*.

Nejzjevnějším místem, kde bychom snad mohli hledat dokonalé přátelství, je vztah mezi Leonardem a Sheldonem (ti tu zkrátka plní role Kirka a Spocka). Co se týče intelektuálních schopností a morálních zásad, jsou si víceméně rovni. Kromě toho spolu trá-

²³ *Aristoteles, Etika Nikomachova, 1156b24–1156b28, 1157b33–1157b36 a 1166a29–1166a32.*

ví spoustu času, sdílí řadu zájmů a často si navzájem pomáhají. Sheldon například pomohl Leonardovi při slavném fiasku s palivem do raketových motorů v roce 2002 (hlavně to tenkrát odnesl výtah). Leonard zase toleruje spoustu Sheldonových výstředností a často ho vozí do práce.

Jsou tedy tihle dva dokonalí přátelé? Koneckonců, v díle „Fluktuace elektrického otvíráku na konzervy“ Sheldon tvrdí: „Leonarde, jsi můj nejlepší přítel na světě!“ Přesto vztah často hodnotí výhradně ve smyslu doložky o přátelství z Dohody spolubydlících. V díle „Fotbalový klam“ Leonard v zoufalství vyhledá Sheldonovu pomoc, když potřebuje proniknout do tajů amerického fotbalu, aby lépe zapadl mezi přátele Penny. V první řadě ale Leonarda ohromí už to, že Sheldon se ve fotbale vyzná. (Jistě že zná famfrpál, ale fotbal? Opravdu?) Leonard je ale zoufalý: „Prosím, žádám tě jako přítel.“ Sheldon na to prkenně odpovídá: „Děláš z toho přátelskou žádost první úrovně?“ Leonard vychytrale opáčí: „Ano.“ Sheldon si povzdechne a souhlasí, že mu bude nápomocen. Když mu Leonard vyjádří vděk, odbude to Sheldon mávnutím ruky.

Je jasné, v čem tkívá potíže: Sheldon má problém s jakýmkoli hlubším vztahem. V díle „Jeruzalémská dualita“ v kontextu toho, že Dennis Kim ve své mladické naivitě podlehl nevysvětlitelné potřebě po lidském kontaktu, Sheldon prohlásí: „Dovolte mi vás ujistit, že mě budou mezilidské vztahy i nadále mást a odpuzovat.“ I když můžeme předpokládat, že to Sheldon pronesl ve chvíli, kdy se cítil zahořklý (koneckonců mu Dennis Kim ukradl prvenství v tom, že býval nejmladším držitelem Stevensonovy ceny), přesto jsou jeho představy o přátelství dost svérázné. V díle „Paradigma zkažené ryby“ ho šokuje sdělení Penny, že „přátelství zahrnuje i skrytou povinnost zachovávat tajemství“. Ještě víc je ale překvapený tím, že Penny má za to, že jsou přátelé. Když Sheldon v díle „Algoritmus

přátelství“ uvažuje o tom, že se spřátelí s Kripkem, okamžitě také zvažuje, který ze svých současných vztahů bude muset ukončit, protože udržovat pět přátelství by bylo nadlidským úkolem.

To neznamená, že Sheldon vůbec netuší, co to přátelství je – jen má velký problém se vztahem založeným na něčem hlubším, než je vlastní prospěch. V díle „Centrální urychlovač částic“ Leonard získá možnost navštívit urychlovač v CERNu ve Švýcarsku. To je úžasná příležitost, a dokonce s sebou může vzít jednoho člověka jako doprovod. Sheldon běží domů, aby začal balit, cesta ale připadá na Den svatého Valentýna, a Leonard s sebou chce vzít Penny. Sheldon o tom nechce nic slyšet: „Rád bych ti připomenul Dohodu spolubydlících. Soustřed' teď svou pozornost na klauzuli o přátelství, dodatek C. Budoucí závazky. Číslo třicet sedm, v případě, že jeden z přátel dostane pozvání na návštěvu superurychlovače částic, nyní budovaného ve Švýcarsku, vezme s sebou i druhého.“ (V dodatku C se samozřejmě také píše, že Leonard nesmí Sheldona zabít, kdyby se z něj stala zombie.) Leonard Sheldona prosí, ať netrvá na svém, Sheldon je ale neoblomný: „Já jsem splnil všechny závazky, na kterých jsme se dohodli. Jednou denně se tě ptám, jak se máš, i když mě to vůbec nezajímá.“ Leonard se ale nenechá přesvědčit a trvá na tom, že s ním pojedou Penny. Sheldon se cítí zrazený a svého proradného rádoby nejlepšího přítele přirovnává k Benedictu Arnoldovi, Jidášovi a Rupertu Murdochovi (ten je zodpovědný za to, že skončil televizní seriál *Firefly*).

Sheldon ale brzy změní názor, nebo to tak alespoň vypadá. Budí Leonarda uklidňující melodií dřevěné píšťalky a ještě víc ho překvapí prohlášením, že mu připravil snídani. „Džus, kávu a lívance ve tvaru některých tvých oblíbených fiktivních postav. Vidiš, tady je Frodo. A pokud před jídlem potřebuješ vyprázdnit měchýř, mohu je udržet teplé pomocí baretu, který jsem vypral a vyžeh-

lil tak, aby sloužil jako jejich skryš.“ Leonard se Sheldona s úsměvem ptá, proč to všechno dělá, a Sheldon odpovídá, že se tak chce omluvit za své nedávné chování. „Měl jsem nějaký čas na přemýšlení a uvědomil jsem si, že přátelství není seskupením sepsaných dohod. Je to výsledek dvou lidí, kteří se respektují a pečují jeden o druhého.“ Sheldon dokonce navrhone, že až se Leonard nasnídá, mohli by se spolu celý den dívat na *Babylon 5*, i když jako drama ani science fiction nestojí za nic, protože jeho přítel ho má rád.

Tak co, je to ten průlom v přátelství, na který jsme čekali? Leonard jen suše prohlásí, že do Švýcarska Sheldona stejně nevezme, a Sheldon bez zaváhání odvěti: „Sakra. Tak na Froda zapomeň.“ Tác se snídání sebere a zmizí z pokoje. Sheldon klidně hraje, že je Leonardovým skutečným přítelem, to vše ale pod podmínkou, že ho Leonard vezme do Švýcarska. Zdá se tedy, že Sheldon dobře ví, jak se mají chovat skuteční přátelé, nedokáže se k tomu ale přinutit. Místo toho dává přednost vztahům jasně definovaným smlouvou a svoji část Dohody spolubydlíčích rád splní, pokud Leonard splní zase svůj závazek. To vše tedy napovídá, že jejich vztah je přece jen utilitární.²⁴

„PRO PŘÁTELSTVÍ NEEEXISTUJE ŽÁDNÝ ALGORITMUS!“

Možná bychom se tedy po skutečném přátelství měli v tomto seriálu podívat někde jinde. Druhé nejpravděpodobnější místo bude zřejmě vztah mezi Leonardem a Penny. Oba jsou sociálně po-

²⁴ *Možná by se dalo tvrdit, že Sheldonův přístup k mezilidským vztahům, které ho matou a odpuzují, je zásadním morálním nedostatkem jeho osoby. Pokud by to tak bylo, nejspíš bychom se tu neměli zabývat vztahem mezi ním a Leonardem, protože si nejsou rovni. Kromě toho by to také znamenalo, že Sheldon není dobrým kandidátem na přítele podle Aristotelova pojetí, a to absolutně.*

měrně zdatní, není ale jasné, zda jsou si rovni po stránce intelektu. Vzpomeňme si na to, že to byl hlavní problém, když spolu poprvé chodili. V díle „Paradigma zkažené ryby“ se Penny ptá Sheldona, zda Leonard někdy chodil „s obyčejnou holkou“. Když upřesní, že nemá na mysli holku, která má v pořádku trávení, a že podobné otázky nejsou vhodným tématem pro společenskou konverzaci, Sheldon přiznává, že Leonard chodil většinou s geniálními děvčaty (snad až na tu francouzskou doktorandku francouzské literatury). Penny se pak váhavě ptá: „Myslíš, že se se mnou časem začne nudit?“ Sheldon odpovídá: „Těžko říct. Víš něco o kvantové fyzice? Umíš mluvit klingonsky?“ Penny ho přeruší: „Jasně, jasně. Chápu. Leonard nemá důvod chodit se servírkou a rádoby herečkou, která je tak nejistá, že mu zalhala o tom, že dokončila vyšší odbornou.“

Možná že to vypadá líp mezi Howardem a Rajem. Tráví spolu spoustu času a mají i hodně společných zájmů. Howard má ale tendenci být značně sebestředný, a tak není jasné, zda je dobrým kandidátem na dokonalého přítele, a to pro kohokoli. Na rozdíl od Sheldona Howardovi mezilidský kontakt, a to zejména určitého druhu, nepřipadá odpudivý ani nepochopitelný. Ve skutečnosti žije jen pro něj (a jestli je díky tomu divný, tak fajn, tak je prostě divný). Možná ho dokáže změnit Bernadette. Pak se také zdá, že by dokonalými přáteli mohl být Leonard a Priya, ale ta se chystá vrátit do Indie, a tak není jasné, jak to celé dopadne. Jejich společný čas se chýlí ke konci, a tak se naděje na vytvoření dokonalého přátelství jeví spíše mizivou. A co Raj s Leonardem? Možná, ti dva spolu ale moc času netráví. Co je ještě horší, Rajův nečekaný román s Penny na konci čtvrté série možná jejich přátelství ohrozí v samotném základu.

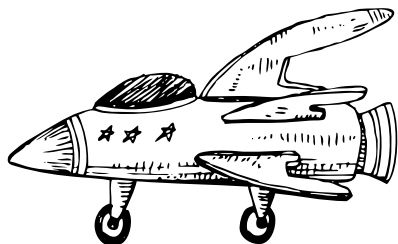
Když se na to podíváme kolem a kolem, zdá se, že postavy v *Teorii velkého třesku*, zvláště tedy Leonard a Penny, se dokázaly spřátelit. Ačkoli se Leonard a Penny rozešli, pořád se na sebe do-

káží spolehnout. Přesto by ale Aristoteles určitě zhodnotil, že tu nikde nenalezneme dokonalé přátelství, a připomíná nám tím, jak vzácný takový vztah je.

Měli bychom tedy dospět k závěru, že Aristotelova představa o přátelství je příliš idealistická, nebo příliš staromódní, nebo snad obojí? Zdá se, že Aristoteles má jistě pravdu v tom, že existují různé úrovně přátelství a že skutečné přátelství zahrnuje upřímný zájem o druhého. Možná ale nemusíme být druhému tolik podobní, abychom se s ním mohli přátelit. Když se s Aristotelem rozejdeme v tomto jediném bodě, co nám tedy zůstane pro definici skutečného přátelství?

Přátelství, stejně jako lásku, je těžké přesně definovat. Přesto ale poznáme, když je někdo „kamarád naprd“. Možná že to stačí. Kromě toho je také možné, že abychom poznali, co je to skutečné přátelství, musíme takového přítele mít a sami jím být.²⁵

²⁵ Tituly podkapitol jsou citáty z dílu „*Algoritmus přátelství*“.

3

TEORIE VELKÉHO TŘESKU A POUŽÍVÁNÍ ČI ZNEUŽÍVÁNÍ MODERNÍCH TECHNOLOGIÍ

Kenneth Wayne Sayles III

Po zhlédnutí každého dalšího dílu *Teorie velkého třesku* mě často napadnou dvě myšlenky, které mě nutí rychle vystřízlivět. První myšlenka je, že mám zřejmě s Leonardem, Sheldonem, Howardem a Rajem až příliš mnoho společného, a za druhé, zajímalo by mne, jak přesně se v seriálu popisuje používání technologií, jak jsme na něj v dnešní době zvyklí. Jsem programátor, a tak nemám problém využívat výhody internetu a mobilních technologií. Přesto se mi zdá, že v naší moderní době rychle adoptujeme nové technologie, protože je to pohodlné, protože pěkně vypadají a přinášejí něco nového, a často si neuvědomujeme, jaké by to mohlo mít následky. Nechápejte mě špatně: nemyslím, že by technologie sama o sobě byla dobrá nebo špatná. Jenom vím, že všechno má svou cenu, i používání

technologií, a často se dobře nezamyslíme nad daní, kterou budeme muset zaplatit, když se soustředíme pouze na výhody, které nám technologie přinášejí. Co jsme například ochotni oželeť jen v zájmu vlastního pohodlí? Zamysleme se třeba nad sirkami, zapalovačem, sporákem a troubou. Než byly vynalezeny, bylo rozdělování ohně naprosto zásadní dovedností. Tato dovednost už dnes vůbec není běžná, protože už není nezbytná pro každodenní život. Možná je to v tomhle případě jedno, nejdeme ale náhodou stejnou cestou i v používání počítače a internetu? A pokud ano, jakých klíčových dovedností se vzdáváme?

Všichni víme, jaké výhody přináší internet. Když ale počítač používáme pořád, nemá to negativní dopad na naše sociální dovednosti? *Teorie velkého třesku* nám nabízí cenný náhled na tento problém, protože nám ukazuje, jak lze technologie používat zdravým, ale i nezdravým způsobem. Zdravé využívání technologií znamená, že jsou pouze doplňkem běžného života, zatímco nezdravé využití technologií z nich činí středobod našeho života, vede k nerovnováze a k opomínání základních sociálních dovedností. Myslím, že odpověď je jednoznačná, totiž že všeho je nutné užívat s mírou. Postavy v *Teorii velkého třesku* nám vtipně ukazují, jaké jsou nástrahy nemírného využívání technologií.²⁶

²⁶ *Tady potřebuji předeslat jednu věc: nemíním tu diskutovat o tom, co bylo dříve, zda špatné sociální schopnosti, nebo nadužívání internetu a technologií. Myslím totiž, že podobnou diskusi by bylo možné vést donekonečna, a jsem si jist, že pro obě strany hovoří legitimní argumenty. Také nechci debatovat o tom, které technologie mají negativní dopad na zdraví. Tyto debaty mě nezajímají proto, že můj hlavní zájem je fakt, že když používáte hodně technologií, obvykle míváte narušené vnímání společenských konvencí a protokolů.*

ZDRAVÉ UŽITÍ WEB KAMERY

V našem moderním digitálním věku je snadné komunikovat s druhými, aniž bychom s nimi museli sdílet stejný fyzický prostor. Taková interakce může být zdravá, nebo také nezdravá. Raj Koothrappali často hovoří se svými rodiči v Indii pomocí webové kamery, vypráví jim o svém životě, ukazuje jim ho „v pohybu“, a představuje je svým přátelům. To lze považovat za zdravou formu virtuální interakce. Rajovi rodiče by se do Ameriky mohli přestěhovat, ale soudě podle toho, jak moc touží po Rajově návratu do Indie, není tato možnost zřejmě příliš pravděpodobná. Raj by se naopak mohl vrátit do Indie, v USA je ale naprosto spokojený. V díle „Řešení po pirátsku“ mu hrozí deportace, a když se s tím svěří přátelům, emotivně prohlásí: „Já nechci zpátky do Indie. Je tam horko a hlučno a je tam všude strašně lidí. Neumíte si představit, jak moc.“ Později jen unaveně vzdychne: „Ach, hovězí... Tolik mi budeš chybět. V bombajském McDonaldu BigMac neseženeš. Dostaneš jedině kuřecí Mahárádža Mac. A jako speciální omáčku? Kari. Což není v Indii nic speciálního, to mi věř.“ Pomyslení na návrat do Indie Raje natolik děsí, že se uvolí pracovat pro Sheldona (nikoli spolupracovat s ním), a všichni si umíme představit, jak takové zaměstnání nejspíš bude vypadat.

Místo používání webové kamery by se mohli Raj i jeho rodiče pravidelně navštěvovat. Je ale zjevné, že takové cestování by stálo spoustu peněz. Raj by rodičům mohl telefonovat nebo psát, Skype má ale tu výhodu, že se Raj s rodiči může vidět v reálném čase. Po telefonu by neviděli, jak se druhý tváří a jak reaguje, zato s webovou kamerou si může Raj s rodiči pravidelně popovídat a nestojí to skoro nic, podobně, jako kdyby bydleli poblíž. Kromě toho, když si Raj přeje být o samotě, může kameru klidně vypnout. Může se s rodiči spojit, když po tom zatouží, a ukázat jim svůj svět,

ale může zároveň žít nezávislý život dospělého člověka. Raj používá webovou kameru pro komunikaci s rodiči zdravým a rozumným způsobem, nijak totiž neomezuje jeho osobní růst a nemá vliv ani na jeho selektivní němotu.

Ve čtvrté sérii používá webovou kameru Sheldon Cooper při komunikaci s Amy Farrah Fowlerovou. I když je nedělí nijak značná vzdálenost, řekl bych, že i jejich virtuální interakce je zdravá, protože spíše doplňuje jejich vztah a nenahrazuje fyzickou interakci. Mohou svůj vzájemný vztah rozvíjet svobodně, jak je jim milé, a to jak uvnitř, tak vně virtuální reality. Když uvážíme, jak zřídka Amy i Sheldon komunikují s ostatními lidmi, pochopíme, že díky webové kameře dokáží komunikovat v reálném čase způsobem, který je pro ně přirozenější a příjemnější. Webová kamera jim navíc dovolu- je rozvíjet vztah, aniž by jim to příliš zasahovalo do života, protože se při skypování často věnují i dalším činnostem. Protože práce a další aktivity jsou pro ně důležitější než společenské záležitosti, webová kamera jim umožňuje prožívat obojí.

Jak Raj s rodiči, tak i Sheldon s Amy používají virtuální interakci zdravým způsobem, nenarušuje totiž sociální vývoj zúčastněných, a v určitém smyslu dokonce napomáhá jejich rozvoji.

NEZDRAVÁ INTERAKCE

V *Teorii velkého třesku* samozřejmě vidíme i nezdravé formy virtuální interakce. Vzpomeňme si jen na díl „Topologie váčkovitého poklopce“. Když si v něm Leonard přivede domů dívku, Sheldon si raději sedne na schodiště s laptopem a prodlužovačkou, než aby sám vyrazil ven. Když Penny navrhně, že by mohl někam jít, nechápe, proč by to dělal, a každý její návrh přivítá nějakou námitkou. Penny navrhuje, že by mohl zajít do kina nebo do kavárny, Shel-

don ale namítá, že by mu mohl zaskočít popcorn a že kávu nepije. Sheldon evidentně přikládá větší váhu času strávenému o samotě hraním videoher než společenským interakcím ve fyzickém světě.

Je zajímavé, že hned v dalším díle se Penny chová podobně. V „Barbarské sublimaci“ se Penny natolik ponoří do hry *Age of Conan*, že její život rychle nabere prudký spád. Přestane si mýt vlasy a převlékat se do čistého, není schopna dělat nic užitečného, a dokonce zavolá do práce, že je nemocná, aby mohla pokračovat v hraní. Penny si neuvědomuje, jak hluboko klesla, dokud ji nezačne přitahovat virtuální alter ego Howarda Wolowitze. Potom, co bezmyšlenkovitě souhlasí s tím, že se s Howardem setká ve „virtuální“ taverně, se vyčerpaná a rozcuchaná Penny najednou vzpamatuje. „Proboha, potřebuju pomoc!“ vykřikne, zahodí laptop a přikryje ho polštářem.

Nejextrémnější ukázkou nezdravé virtuální interakce vidíme ale na příkladu Sheldonova chování v díle „Obohacení košťálovou zeleninou“. Protože sní a přemýšlí o kyborzích budoucnosti, rozhodne se, že s okolním světem bude komunikovat výhradně přes obrazovku počítače, a naprosto se vzdá jakékoli fyzické interakce. Přes obrazovku tak světu oznámí:

Jsem mobilní zařízení na virtuální přítomnost. Nedávné události mi ukázaly, že mé tělo je příliš křehké na to, aby odolalo nepříznivým ranám osudu. Do doby, než budu schopen přenést své vědomí, setrvám na bezpečném místě a budu komunikovat se světem tímto interaktivním způsobem.

Tyto příklady nezdravého využití technologií spojuje jedna věc – virtuální interakce tu vždy supluje zdravý, normální fyzický kontakt. Dokonce i běžné fyzické starosti, například péče o zdravou stravu a osobní hygienu, se stanou druhořadými. Technologie se

tu používá *bez reflexe*, totiž bez ohledu na možné následky, a život postav vyvede z rovnováhy.

Případ Penny to ilustruje velice dobře. Její chování v „Barbarské sublimaci“ stojí v ostrém protikladu k jejímu běžnému chování a přístupu k počítačovým hrám. V úvodní epizodě se ji Howard pokouší oslnit a vypráví jí o svém virtuálním ochočeném tygrovci a o virtuální taverně, kam rád chodí ve své oblíbené hře. Říká jí: „Kdybys měla svojí vlastní postavu, možná bychom se mohli kamarádit a třeba spolu vyrazit na nějakou výpravu.“ Penny bez zájmu odpovídá: „Hm, to zní zajímavě.“ Později, v díle „Knedlíčkový paradox“, si Penny přijde zahrát *Halo*, ale jen proto, aby se vyhnula kamarádce, která ji přijela navštívit z Nebrasky. Přezdívá se jí „běhna z Omahy“ a právě se věnuje v Pennyině bytě pletkám s Wolowitzem. Když ale Leonard navrhne, že jsou s Penny tak dobrá dvojice, že by se mohli přihlásit na pár turnajů v *Halo*, Penny mu odpovídá, že by místo toho mohli třeba žít jako normální lidi. Když tyto příklady z dřívějších epizod porovnáme s „Barbarskou sublimací“, je snazší si uvědomit, jak moc se Pennyin život vychýlí z normálu, když začne dnem i nocí hrát počítačovou hru. Pokud toto obsesivní chování alespoň trochu naznačuje, kam směřuje naše společnost, měli bychom se vážně zamyslet nad tím, zda výhody dnešních počítačů vyrovnávají možná rizika – totiž prudké zhoršení našich sociálních dovedností a schopnosti interakce v reálném světě.

VIRTUÁLNÍ POMSTA

Nejlépe je nerovnováha vidět na extrémním chování. Například je tu virtuální pomsta, kdy je virtuální interakce využita k pomstě na člověku, se kterým se za tím účelem nemusíme přímo, osobně konfrontovat. Poprvé se s tímto chováním setkává-

me v díle „Polarizace kalhotkové všehochuti“. Sheldon a Penny se střetnou proto, že Penny nejeví nejmenší snahu dodržovat Sheldonova pravidla, například zákaz dotýkat se jeho jídla. Totéž pravidlo Penny zlomyslně poruší, když se dotkne Sheldonova hamburgeru při návštěvě celé skupinky v restauraci, kde Penny pracuje. Sheldon na oplátku znemožní Penny používat jejich bezdrátovou síť a o svém úmyslu ji informuje pomocí nahraného videa:

Zdravičko, hamburgerová chmatačko! Patrně se divíš, proč si nemůžeš chatovat se svými přáteli o tom, nakolik se vyžíváš v nejrůznějších věcech. Takže: tento vzkaz budiž ti jasnou výstrahou. Učinil jsem totiž přítrž tvému parazitickému připojení na naši wi-fi. Chceš-li vzniklou situaci napravit, můžeš zavolat na Telecom, aby ti zřídili vlastní připojení, za které budeš platit, anebo se mi můžeš přijít omluvit.

Podobně Sheldon jedná i v díle případně nazvaném „Formulace odplaty“. Když Barry Kripke znemožní Sheldona při jeho telefonním rozhovoru do rádia tím, že mu do kanceláře nepozorovaně vypustí helium, které mu změní hlas, Sheldon přísahá, že se pomstí. Když v jeho laboratoři nastraží důmyslnou past, která ji celou zavalí nechutnou pěnou (bohužel se k tomu nachomýtně i vedení univerzity), Sheldon v připraveném videu říká:

Zdravím tě, Kripke. Tento klasický žertík pochází ze zlovolné myslí doktora Sheldona Coopera. Kdybys náhodou chtěl vidět výraz na svém hloupém obličejí, toto video se právě teď nahrává na YouTube. Jo, a smekám klobouk před Leonardem Hofstadterem a Rajem Koothrappalim za jejich pomoc a podporu při tomto počínu.

(Virtualita tohoto počínu je o to vtípnější, že Sheldon, Leonard a Raj sledují Sheldonův žertík v přímém přenosu ze svého bytu.)

Virtuální pomsta ale může být zdravá i nezdravá, podle toho, jak je použita. Na jednu stranu sice Sheldon své cíle nekonfrontuje přímo, místo toho připravuje videa, kterými nepřímou opanuje situaci. Toto chování je nezdravé, protože Sheldon se nedokáže k řešení svého problému postavit přímo a nedává svým obětem možnost se k situaci vyjádřit. Tím, že je jeho interakce pouze jednostranná, se neučí, jak konstruktivně vyřešit situaci, kdy má s někým nějaký problém. Co kdyby se musel někomu postavit přímo, bez pomoci počítače? Dokázat se s někým konfrontovat v situaci, kdy cítíme hněv nebo zklamání, je významnou sociální dovedností, a Sheldon se jí vyhýbá, seč může. Na druhou stranu, ne každý je vyrovnaný, a některé typy konfrontací se snadno vymknou kontrole. Možná je tedy virtuální konfrontace bezpečnější a kontrolovanější alternativou než přímý konflikt.

Jasný příklad toho, jak se může přímá konfrontace zvrtnout, vidíme v díle „Útok hackera Zarneckiho“. Sheldonovi se nepodaří získat své virtuální předměty z *World of Warcraft*, které mu odcizil Todd Zarnecki. I když se Leonardovi, Sheldonovi, Howardovi a Rajovi podaří Zarneckiho pomocí virtuálních technik lokalizovat, nedokážou se mu efektivně postavit tváří v tvář. Sheldon dokonce přijde i o svůj klingonský *batlet*. Oproti tomu se zdá, že Penny je na přímou konfrontaci připravena výborně. Zarneckiho nakopne do rozkroku, aby Sheldonovy věci získala zpátky, ačkoli ho předtím slušně požádá, ať vrátí věci jejího kamaráda. Tato přímá konfrontace určitě nebyla příliš zdravá pro Zarneckiho a ostatní chlapci si v budoucnu určitě dvakrát rozmyslí, než Penny zkrří cestu.

Nakonec to vypadá, že virtuální interakce i pomsta jsou dvou-
sečnými zbraněmi. Když jsou používány jako doplněk zdravé fyzické interakce, mohou být užitečným nástrojem pro komunikaci

a interakci s ostatními – vezměme si například Rajův „virtuální“ vztah s rodiči. Když jsou ale využívány jako zástupné nástroje k fyzické interakci nebo přímé, konstruktivní konfrontaci, výsledkem je život obrácený naruby – Penny se přestane mýt a Sheldon se rozhodne zcela vzdát fyzického světa. Vypadá to, že nejdůležitější je tedy využívat technologie zdravě a s mírou.

ARISTOTELSKÁ MÍRA

Aristotelův etický systém je postaven na budování charakterových ctností a na sebezdokonalování.²⁷ Jinými slovy – Aristoteles chce, aby se každý stal tím nejlepším člověkem, jak je to jen možné, aniž by přitom následoval přesně určená pravidla. Jedním z aristotelských principů je to, že se každý musí naučit uměřenosti a musí se umět vyhýbat extrémům. Jen tak je podle něj možné vybudovat skutečné ctnosti. Aristoteles tvrdí, že „nadbýtek a nedostatek jsou typické pro neřesti, zato zlatý střed je důkazem ctnosti“.²⁸

Když Aristoteles hovoří o ctnosti, nemyslí to puritánsky, ve smyslu tělesné zdrženlivosti. Místo toho mluví o tom, jak je pro lidské bytosti možné se zlepšovat až k vynikajícím výsledkům rozvíjením pozitivních charakterových vlastností. Například ctnost odvahy je výsledkem nalezení správné rovnováhy mezi negativními vlastnostmi, zbabělostí na jedné straně a zbrklostí na straně druhé. Člověk dosáhne skutečné odvahy, když pochopí, jak neutéct z kritické situace a zároveň se do nebezpečí nevrhat po hlavě. Aristoteles zlatý střed popisuje jako to, co leží upro-

²⁷ *Aristoteles, Etika Nikomachova, kapitola 11 a 12.*

²⁸ *Aristoteles, Etika Nikomachova, 31, 1107a–1107b.*

střed mezi nadbytkem a nedostatkem, zejména v kontextu osoby a situace, v níž se daná osoba právě nachází. Aristoteles říká: „Střed pro nás relativní je tím, co není ani mnoho, ani málo; není jen jeden, a není stejný pro nás všechny.“²⁹ Aristoteles odkazuje k rovnováze mezi extrémy, nemá ale na mysli matematický střed. Najít relativní střed není bohužel tak jednoduché jako najít střed geometrický. Aristoteles pro ilustraci tohoto bodu použil jednoduché přirovnání s jídlem:

Pro jednoho je deset liber jídla příliš mnoho a dvě libry příliš málo. Nevyplývá z toho ale, že šest liber je přesně to správné množství. Pro daného muže to může být příliš mnoho, nebo klidně příliš málo.³⁰

Aristoteles chce především poukázat na to, že nestačí najít přesný střed mezi dvěma body, aby bylo dosaženo ctnosti či výtečnosti, ať už hovoříme o vlastnostech, nebo o konkrétním úsilí. Místo toho je třeba do určité míry experimentovat, abychom našli relativní střed, vhodný právě pro danou situaci.

Pro Aristotela je klíčem k dosažení dokonalosti právě nalezení zlatého středu mezi dvěma extrémy. Ačkoli zlatý střed lze udržovat po celý život, díky neustálému bilancování a uměřenosti brzy zjistíme, že relativní střed se časem proměňuje. Prakticky řečeno, ačkoli nemusí být možné dosahovat vždy v každém okamžiku a situaci dokonalosti, už samo bilancování vede ke zdokonalování, protože jedinci umožňuje se k dokonalosti alespoň přiblížit. Jak píše Aristoteles: „Pravá dokonalost či ctnost člověka se stane otáz-

²⁹ *Aristoteles, Etika Nikomachova, 30, 1106a–1106b.*

³⁰ *Aristoteles, Etika Nikomachova, 30, 1106a–1107a.*

kou zvyku, díky kterému se člověk stane dobrým.“³¹ Jinými slovy je k dosažení dokonalosti třeba praxe.

Zatímco Aristoteles používal obraz uměřenosti a zlatého středu k ilustraci toho, jak lze rozvíjet osobní ctnosti, tentýž koncept funguje stejně dobře i pro určení zdravé rovnováhy při používání počítačů a technologií pro život ve „skutečném“ světě. Jak říká Aristoteles: „Člověka nepovažujeme za jedince, který žije o samotě, ale díváme se i na jeho rodiče, děti, manželku, na přátele a spoluobčany, člověk je totiž tvorem společenským.“³² Jedinec tedy dokáže dosáhnout rovnováhy, nemůžeme ale ignorovat ani to, že žije ve vztahu s komunitou.

Aristoteles by nám tedy vysvětlil, že ne všechny technologie nutně zhoršují sociální dovednosti, naproti tomu ale ne všechny technologie je pomáhají rozvíjet. Každý z nás má v tomto směru zlatý střed položený jinde, každý jednotlivý uživatel technologií by si měl udržovat dobré sociální schopnosti.

ARISTOTELES V TELEVIZI

Raj s rodiči jsou mistry v aristotelské uměřenosti. Jejich „virtuální“ hovory vypadají jako zdravý kompromis, zejména když je porovnáme s extrémními řešeními, kdy by se buď Raj, nebo jeho rodiče přestěhovali do cizí země, kdy by se za spoustu peněz často navzájem navštěvovali, nebo když by spolu nekomunikovali vůbec.

³¹ *Aristoteles, Etika Nikomachova, 29, 1106a–1106b. Aristoteles používá téměř výhradně mužské přídavné jméno a jeho náhled na ženy byl vyhraněný. Aristotelovci později začali zdůrazňovat, že jeho názory na uměřenost a výjimečnost platí stejně i pro ženy, jak uvidíme, až se dostaneme k Penny.*

³² *Aristoteles, Etika Nikomachova, s. 9, 1097b–1098a.*

Pojďme aristotelský princip uplatnit v kontextu toho, jak Penny přešla ze stavu, kdy počítačové hry téměř nehrála, do fáze, kdy je hrála tolik a tak obsesivně, že ji téměř přestalo zajímat cokoliv dalšího. Aristotelská uměřenost by mohla znamenat, že bude Penny hrát hry příležitostně a nebude kvůli nim zanedbávat další stránky svého života, například hygienu a spánek. Minimálně to fungovalo tenkrát, když se v díle „Knedlíčkový paradox“ schovávala před svojí kamarádkou a před Howardem.

Co se týče virtuální pomsty, mohli bychom snad aristotelský zlatý střed najít v tom, že Sheldon nemůže pokaždé pomstu uplatnit virtuálně a měl by se snažit vyřizovat si své problémy i přímo. Zřejmě by měl začít tím, že se naučí, jak konfrontovat své blízké, například Penny, když s nimi má nějaký problém, a nemusel by se uchýlovat k virtuálním aktům pomsty. V duchu uměřenosti by mohl Sheldon virtuální konfrontaci použít na obě strany, například natrénovat s Amy, jak druhým odporovat přímo, pokud s nimi má nějaký problém. Možná je ale v pořádku, že Sheldon sáhl k prostředkům virtuální pomsty v případě Kripkeho, protože Kripke rozhodně není jeho blízkým přítelem.

V každém případě postavy z *Teorie velkého třesku* jasně demonstrují, že Aristotelův úhel pohledu nám může být prospěšný, když se snažíme najít rovnováhu v používání počítačů a dalších technologií tak, aby další aspekty života, zejména sociální dovednosti, netrpěly. Jak prohlásil Aristoteles, „můžeme obecně říci, že mistr jakéhokoli umění se vyhýbá tomu, čeho je příliš i čeho je málo, usiluje o zlatý střed a vědomě k němu směřuje – ne k absolutnímu, ale k relativnímu středu“.³³ Každý musí tedy sám pro sebe najít tu správnou míru v používání technologií, aby našel relativní střed, který mu pomůže směřovat k dokonalosti.

³³ Aristoteles, *Etika Nikomachova*, s. 30, 1106b–1107a.

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.